

KÁLVINIZMUS VAGY KÁLVINIZMUSOK?

SZABADOS ÁDÁM

Gyakran beszélünk a kálvinizmusról mint teológiai rendszerről, de jogos feltenni a kérdést: vajon lehet-e egységes kálvinizmusról beszélni, nem inkább kálvinizmusok vannak-e, különböző hangsúlyokkal, hagyományokkal és nyelvezettel? Ha Sípos Ete Álmos kálvinista, akkor vajon kálvinista-e Cseri Kálmán, Lovas András vagy Fűtő Róbert? És Mark Driscoll? Kálvinista John Piper? Hát Karl Barth és Emil Brunner? A kálvinista szükségképpen református is egyben? És a református szükségképpen kálvinista? Lehet kálvinista az, aki hitvalló keresztséget vall és a megtérőket víz alá meríti? Lehet valaki karizmatikus gyakorlattal kálvinista? Meghatározza a kálvinizmus az istentiszteleti rendet és az énekek stílusát? Összhangba hozható a pietizmussal? És a neoortodoxiával?

A kálvinista identitás tulajdonképpen már a kálvinizmus bölcsőjénél is vitatható. Csak a Kálvin személyéhez kötődő reformációt és a genfi modell követőit tekintjük kálvinistáknak, vagy a svájci reformáció más ágait és modelljeit is? Kálvinista volt Heinrich Bullinger? És Guillaume Farel? Pierre Viret? Kálvinista volt Dévai Bíró Mátyás, Méliusz Péter és a Zürichre figyelő magyar reformáció? Kálvinisták voltak azok a francia hugenották, akik ellenezték a genfi típusú konzisztóriumok felállítását? Kálvinista volt a skót John Knox, John Welsh és Robert Bruce?

1. KÁLVINIZMUSOK

Értelmetlen lenne tagadni, hogy a kálvinizmus sokféle változatban volt jelen az egyház történetében. A kálvini reformáció terjedése és fejlődése újabb és újabb utakat nyitott és újabb és újabb hagyományokat teremtett. Vegyük például az angol puritánok szerteágazó mozgalmát. A puritánok a belső életre figyeltek, egyfajta pietizmus jellemezte őket, de jelentős különbségek voltak a mozgalmon belül. Kálvinistának tartották magukat azok is, akik az anglikán egyházat próbálták a genfi mintára átformálni, és azok a puritánok is, akik – mint John Owen – kongregacionalista egyházkormányzásban hittek. A kálvinista lelkiségi irodalom gyöngyszemét – a *Zarándok útját* – pedig egy baptista üstfoltozó, a szintén puritán John Bunyan álmodta meg. És akkor még csak az angol puritánok kálvinizmusát érintettük, pedig a kálvinizmus számos más családja is létezik.

A holland kálvinizmus olyan teológusokat adott a világnak, mint Herman Bavinck, Louis Berkhof, G. C. Berkouwer, Abraham Kuyper és Herman Dooyeweerd. Ez a teológiai hagyomány az ember romlottságát ugyanolyan radikálisnak látta, mint a puritánok, de a kultúra átformálásának programját a puritán pietizmushoz képest sokkal pozitívabban ítélte meg. A skót presbiteriánusok kálvinizmusa megint egészen más. Ha Samuel Rutherford, Iain Murray vagy Sinclair Ferguson írásait olvasom, az Istennel való kapcsolat melegsége és az Isten utáni sóvárgás keserédes érzése tölt be,

melynek hangulatát azonnal meg tudom különböztetni a holland kálvinizmus optimizmusától és „földiességétől”.

Amerikában a kálvinizmus további formái jöttek létre. Az új-angliai kongregacionalisták (pl. Solomon Stoddard, Cotton Mather, Jonathan Edwards) kálvinizmusa egyszerre optimista és pietista, de nem az egyetlen kálvinista hagyomány az Újvilágban sem. A déli presbiteriánusok (pl. Robert L. Dabney, Benjamin M. Palmer, James H. Thornwell) és a régi princetoniak (pl. Archibald Alexander, Charles Hodge, Benjamin B. Warfield, Gresham Machen) más-más szint vittek az Egyesült Államok kálvinista hagyományába. A L'Abri Fellowship alapítójában, Francis Schaefferben pedig mintha mindezek ötvöződtek volna a holland hagyománnyal, hogy egy sajátosan transzformatív társadalomfelfogás megtestesítőjévé váljon.

A kálvinizmus erős táborot alakított ki az anglikán egyházon belül is. A tizenharmadik századi nagy ébredésben George Whitefield teológiáját a kálvinizmus különböztette meg John Wesley arminiánus és perfekcionista teológiájától, bár mindkettő az újjászületés szükségességét állította a középpontba. De még az anglikán kálvinizmus sem volt soha teljesen egységes. J. C. Ryle anglikán püspök pásztori szemléletű kálvinizmusa leginkább a baptista Spurgeon lelkületéhez hasonlítható, J. I. Packer kálvinizmusa a puritánok örökségét evangéliumi „katolicizmussal” kezeli, John Stott evangéliumi kálvinizmusa pedig a Charles Simeon és John Newton által megélt visszafogottabb változatot képviseli, melyben az evangélizáció és a szociális misszió ügye kissé háttérbe szorítja a kálvinista tanok karcosabb éleit.

És ha már az előbb szóba hoztam Spurgeont és a kálvinista baptistákat, ezt a hagyományt is érdemes végigkövetni Bunyantól Spurgeonon át John Piperig és Don Carsonig, akik véleményem szerint a kálvinizmus egyik legegészségesebb formáját mutatják be. Nem azért, mert baptisták, hanem a lelkület miatt, amit képviselnek. Bunyan és Spurgeon pásztori nyitottsága generációk számára tette vonzóvá a kegyelem doktrínáit (Doctrines of Grace), John Piper és Don Carson pedig teológus-lelkipásztorokként a mai evangéliumi világban ébresztenek vágyakozást a bibliai kálvinizmus mélyebb megismerése iránt. Az utóbbi két teológus lelkülete egyébként nagyon közel áll az amerikai presbiteriánus hagyománynak ahhoz a friss evangéliumi vonalához is, mely Tim Keller, Bryan Chapell és Jerram Barrs személyében ölt testet.

Nem lenne teljes a kép, ha nem tennék említést a kálvinizmus velszi ágáról, mely a skót reformációval együtt mindig a kálvinizmus egyik legkarizmatikusabb ágának számított. Története során olyan igehirdetők fémjelezték, mint Howell Harris, Daniel Rowland, William Williams, vagy a huszadik század egyik legkiemelkedőbb prédikátora: Martyn Lloyd-Jones. A kálvinizmus és a Szentlélek erőteljes munkája között ma is sokan keresik a kapcsolatot: Wayne Grudem, C. J. Mahaney és Sam Storms például számomra rendkívül rokonszenves módon teszik ezt, és az Acts 29 gyülekezetplántáló mozgalomban (Mark Driscoll, Darrin Patrick) is felfedezhetők ennek bizonyos jegyei.

Magam is érzem, hogy nem kimerítő a felsorolás, főleg ami a magyar vonatkozásokat illeti. Említésnél többet érdemelne a magyar kálvinista hagyomány sokféle árnyalata: különösen Apáczai Csere János, Köleséri Sámuel és Lórántffy Zsuzsanna puritanizmusa, Sebestyén Jenő ortodoxiája, a Betánia C.E. Szövetség református pietizmusa, valamint a Biblia Szövetség által képviselt – olykor pietista, olykor konfesszionalista, olykor evangéliumi, olykor pedig hangsúlyosan antikarizmatikus – lelkeség. Talán még a kálvinizmus oldalhajtására, a barthi neoorthodoxiára is lehetne néhány szót vesztegetni, hiszen meghatározó befolyással volt a princetoni és a skót teológusokra ugyanúgy, mint a magyar református egyház lelkeségére, beleértve Ravasz László vagy Szűcs Ferenc dogmatikáját.

2. KÁLVINIZMUS

A sokféle hagyomány arra figyelmeztet, hogy a kálvinizmusnak különböző változatai léteztek és léteznek ma is. Miért használjuk akkor a kálvinizmus szót egyes számban? Nem lenne logikusabb kálvinizmusokról beszélni? Szerintem nem. Van ugyanis valami közös mindegyik hagyományban, ami minden esetben jogossá teszi a kálvinista címke használatát. Ez a valami az a szoteriológiai meggyőződés, hogy a megváltásunk végső soron egyedül Isten kiválasztó kegyelmének köszönhető.

Ha a dordrehti kánonokat Kálvin idejében írták volna, akkor akár a kálvinizmus öt pontját is tekinthetnénk a kálvinizmus lényegének. Meggyőzőnek találok Paul Helm érvelését, hogy Kálvin teológiája összhangban van a dordrehti tételekkel, ennek ellenére talán érdekesebb a kálvinizmus lényegét az öt pontnál is valamivel tágabban meghatározni, hogy az öt pontot egyáltalán nem hangsúlyozó kálvinisták is beleférjenek a definícióba. Mi lehetne a tágabb definíció?

Egyszer úgy fogalmazta meg valaki a kálvinizmus lényegét, hogy a kálvinizmus mindig Istent látja a kezdeményező félnek és az embert a reagáló félnek. Ez a definíció nem rossz, de kicsit túl tág, hiszen a kezdeményezésben és a reagálásban benne van a kudarc és a visszautasítás lehetősége is, a kálvinizmusban viszont nincsen benne egyik sem. A kálvinizmus hiszi, hogy Isten kiválasztó kegyelme legyőzhetetlen kegyelem, és Isten szuverenitása mindenre kiterjedő hatalom.

Spurgeonról hallottam eddig a kálvinizmus legjobb definícióját. A definíció rövid, de benne van a lényeg: *Isten megment bűnösöket*. Ez a három szó szerintem pontosan foglalja össze a sokféle kálvinista hagyományt összekötő közös meggyőződést. Elsőre talán túl általánosnak tűnik, de a definícióban mindhárom szónak súlya van. 1. Isten *bűnösöket* ment meg. Nem félig bűnösöket, hanem olyan bűnösöket, akik nem tudják önmagukat megmenteni, akik hinni sem tudnak, mert halottak a vétkeikben. 2. Isten *megment* bűnösöket. Nem csak félig menti meg őket, nem is csak kilencven százalékgig, hanem teljesen. 3. *Isten* menti meg a bűnösöket, tehát nem közös erőfeszítésről van szó. A megváltás a kálvinizmus szerint monergisztikus: nem kevesebbről, mint egy halott feltámasztásáról szól.

Aki vallja ezt a három szóból álló igazságot, és komolyan is veszi mindegyik szó jelentését, az véleményem szerint jogosan nevezi magát kálvinistának. A többi már házon belüli vita.